

**ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ
ТЕРИТОРІЙ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ УКРАЇНИ**

В статті розглянуто теоретичні підходи формування стратегій соціального розвитку територій. Досліджено напрямки державної політики при розробці стратегій соціального розвитку територій, виділено характерні риси стратегій, проаналізовано їх структуру, виділено етапи їх формування, встановлено цільові орієнтири. Розглянуто передумови та визначено принципи формування стратегії соціального розвитку територій, надано пропозиції щодо вдосконалення та унормування процесу стратегічного планування соціального розвитку територій в сучасних умовах.

Ключові слова: регіональна політика, стратегія, розвиток територій, соціальні проблеми.

PISCHYK O. V.
Khmelnitsky National University**THE MAIN DIRECTIONS OF THE STATE POLICY IN THE AREAS OF SOCIAL
REALITIES OF MODERN UKRAINE**

In article theoretical approaches formation strategies of social development areas. Studied directions of state policy in the development of strategies for social development areas features strategies, analyze their structure, marked the stages of formation, set targets. The preconditions defined principles and strategy formation social development areas, provided suggestions for improvement and normalization process of strategic planning areas of social development in modern conditions.

Keywords: regional policy, strategy, development of territories, social problems.

Вступ. Створення та збереження якісного середовища життєдіяльності людини є важливою умовою сталого розвитку сучасного суспільства і має стати одним із основних розділів довгострокової стратегії розвитку України та її регіонів. Специфікою державної політики соціального розвитку територій є визначення ключових проблем, виявлення перспектив вирішення цих проблем, аналіз досяжності ресурсів, розробка плану дій, спрямована на досягнення конкретних результатів із урахуванням сильних та слабких сторін регіонів і особливостей структурно-динамічних зрушень в умовах сучасної економіки.

В сучасних умовах розвитку України виникає гостра необхідність формування цільових орієнтирів та структури стратегії соціального розвитку територій у контексті зміцнення економічної безпеки країни. Як своєрідна форма державного управління стратегічне планування є тим ефективним управлінським інструментом реалізації довгострокової регіональної політики, що дозволяє підвищити конкурентоспроможність територій як соціально господарських структур з огляду на можливість виявлення найважливіших проблем та визначення таких напрямків їх розвитку, для яких є найсприятливіші умови та наявні ресурси.

Мета розробки стратегій соціального розвитку територій – забезпечення високої якості життя нинішнього і майбутніх поколінь шляхом збалансованого соціального розвитку, забезпечення можливості відтворення навколишнього природного середовища, раціонального використання природно-ресурсного потенціалу міської території, забезпечення здоров'я людини, її екологічної та соціальної захищеності. Питання пов'язані з розробкою стратегій соціального розвитку територій потребують значної уваги, особливо в умовах, коли відбуваються структурні зміни в економіці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В Україні управління лише почало набувати характеру стратегічного. Останнім часом значно підвищується інтерес до наукових досліджень з розробки окремих аспектів методології та моделей і концепцій територіального розвитку, високою є активність у напрямках розробки і практичного запровадження стратегічних підходів до управління розвитком територій. Проте існуючий вітчизняний досвід розробки соціальних стратегій розвитку територій свідчить, що його значний потенціал використовується далеко не повністю, причинами чого є слабкість методологічного забезпечення моделей стратегічного вибору, відсутність відпрацьованої системи технологій, недостатній рівень розвитку стратегічного мислення персоналу тощо.

Питанням планування соціально-економічного розвитку територій присвячені праці таких учених, як І.М. Вахович, В.Є. Воронін, З.В. Герасимчук, Б.М. Данилишин, М.І. Долішній, С. Дорогунцов, С.М. Злупко, В.Ю. Керецман, Е.М. Лібанова, Я.Б. Олійник, А.П. Павлюк, Д.М. Стеченко, В.І. Чужиков та інших. Дослідженнями проблем формування стратегій та елементів стратегічного планування розвитку на різних рівнях займалися такі вчені: І. Ансофф, В. Геєць, М. Зубець, Я. Жаліло, Ф. Котлер, Г. Мінцберг, М. Портер, Дж. Стрикленд, А. Томпсон, А. О. Шубін та ін.

Теоретичні положення, методологічні та методичні основи формування стратегій територіального розвитку висвітлені в роботах вітчизняних дослідників, зокрема С. Богачов, Н. Копилова, М. Мельниченко, Ю.П. Шаров та ін.

Метою написання статті є дослідження принципів формування стратегій соціального розвитку територій, виявлення характерних рис стратегій, аналіз їх структури та етапів реалізації в умовах сучасного розвитку України.

Виклад основного матеріалу. На територіальному рівні у концепції управління соціальним розвитком знаходять чітке віддзеркалення регіональні аспекти соціальної політики, оскільки економічні перетворення і структурна перебудова супроводжується посиленням міжрегіональних відмінностей в рівні життя і зайнятості населення, розширенням регіонів за основними соціально-економічними параметрами [1]. Напрямок євроінтеграції для нашої країни надає можливість використовувати досвід інших країн в розробці стратегічних планів територій, і хоча такі плани в Україні складаються достатньо великий період часу, але вони повинні підлягати загальній меті забезпечення покращення соціально-економічного стану регіону, не бути дрібними, ізольованими проектами.

Стратегія соціального розвитку територій являє собою узагальнюючу модель дій, необхідних для досягнення поставлених цілей на основі обраних критеріїв (показників) і ефективного розподілу ресурсів. Така стратегія визначає цілі державної регіональної політики та основні завдання центральних та місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, спрямовані на досягнення зазначених цілей, а також передбачає узгодженість державної регіональної політики з іншими державними політиками, які спрямовані на територіальний розвиток [2].

Основною ціллю створення стратегії соціального розвитку територій є соціальна відповідальність усіх видів економічної діяльності, що відбувається на відповідних територіях, впровадження принципів сталого економічного розвитку, зміцнення економічної безпеки національної економіки та покращення благополуччя населення шляхом зменшення рівня бідності, подолання безробіття, негативних демографічних показників, модернізації інфраструктури, збільшення інвестицій, впровадження сучасних технологій. Саме тому усі складові стратегії розвитку територій мають бути направлені на покращення соціальної складової, враховуючи у першу чергу інтереси всього населення.

Під час формування країнами-лідерами власних національних стратегій розвитку найчастіше використовуються два основні теоретико-методологічні підходи [3]. Згідно з першим підходом в основу створення стратегії соціального розвитку територій закладається схема побудови «зверху-вниз». Другий підхід побудований за принципом заперечення першого, і створення стратегії соціального розвитку територій у такому разі ґрунтується на схемі «знизу-вверх», за якої локальні стратегії розвитку на рівні районів та областей формують узагальнений напрям національного розвитку. За результатами аналізу переваг та недоліків зазначених підходів виявлено, що високоефективним способом формування стратегії соціального розвитку територій України є об'єднання таких схем побудови, що інтегрує стратегії розвитку сільських територій, невеликих міст і мегаполісів, а також національно-державні інтереси.

Таким чином, стратегія соціального розвитку територій – це комплексна система заходів, що передбачає встановлення місії, основних цілей, завдань, інструментів, пріоритетних напрямів розвитку територій на засадах сталості у контексті соціальної відповідальності усіх видів економічної діяльності.

Стратегія соціального розвитку територій повинна бути спрямована на визначення завдань та інструментів для розв'язання соціальних проблем, підвищення рівня економічного потенціалу територій, продуктивності їх економіки, прибутковості бізнесу та доходів населення і, як наслідок, створення умов для загального підвищення соціальних стандартів, якості життя та розвитку бізнес-середовища. Однак така взаємозалежність потребує визначення та запровадження дієвого фіскального механізму та механізму перерозподілу, в іншому разі існує реальна загроза надмірної поляризації та зростання диспропорцій між економічно розвинутими містами та рештою території країни.

На сьогодні державна регіональна політика в Україні як ніколи вимагає координації її цілей та заходів з пріоритетами галузевих політик. Зокрема, це стосується таких сфер, як транспорт та інфраструктура; економічний розвиток та інвестиції; підприємництво і регуляторне середовище; конкурентна політика; ринок праці; освіта і наука; інноваційна діяльність.

Питання ефективності здійснення заходів у рамках реалізації стратегії соціального розвитку територій неможливо розглядати окремо від питання проведення реформи адміністративно-територіального устрою, фіскальної децентралізації, розвитку і стимулювання конкурентних засад економіки, посилення ролі місцевого самоврядування тощо [4].

Практика розробки стратегічних документів для мезосистем регіонів, що склалася сьогодні в країні дозволяє виділити такі основні складові процесу стратегічного планування:

- аналіз та оцінка поточного стану розвитку території;
- характеристика конкурентних переваг та обмежень перспективного розвитку;
- визначення стратегічних напрямків розвитку;
- пошук інструментарію досягнення бажаного результату.

Ставлення до розробки регіональної стратегії розвитку як до найважливішого заходу регіонального управління, який за самою своєю суттю має поєднувати перспективну та поточну діяльність, погоджувати дії між різними суб'єктами державного регулювання в інтересах зростання добробуту суспільства та підвищення показників регіонального розвитку, є безперечно домінуючим у сучасній державній

регіональній політиці. На такому розумінні базується зміст тих заходів, що розробляються у межах стратегій розвитку країни, регіонів, окремих галузей, населених пунктів та інше. Регіональна стратегія розвитку є визначальним та направляючим для всіх суб'єктів документом, відтак формування та реалізація стратегії стає пріоритетним завданням у діяльності органів регіональної влади.

Стратегічне планування соціального розвитку території сьогодні розглядається як один із найбільш перспективних та ефективних механізмів реалізації довгострокової регіональної політики в умовах посилення самоорганізації територіальних громад різних рівнів. Пошук ефективних моделей регіонального (територіального) соціально-економічного розвитку визначає необхідність використання стратегічного планування на всіх рівнях державного управління та місцевого самоврядування для пошуку найбільш оптимальних стратегій регіонального розвитку, з врахуванням пріоритетів, визначених Стратегією економічного та соціального розвитку України „Шляхом європейської інтеграції на 2004–2015 роки“, „Державною стратегією регіонального розвитку України на період до 2020 року“, Законом України „Про стимулювання розвитку регіонів“. Створення та збереження якісного середовища життєдіяльності людини є важливою умовою сталого розвитку сучасного суспільства і має стати одним із основних розділів довгострокової стратегії розвитку України та її регіонів [5].

Стратегії соціального розвитку території охоплюють заходи, що взаємопов'язують загальнонаціональні пріоритети, положення генеральних схем планування відповідних територій, прогнози та програми розвитку окремих галузей господарства країни, міжрегіональні інтереси тощо з власними пріоритетами розвитку конкретної території.

Стратегічне планування соціального розвитку території має такі стадії:

- 1) розроблення концепції регіонального розвитку;
- 2) обґрунтування важливих пропозицій;
- 3) формування системи цільових програм.

Схематична модель стратегічного планування соціального розвитку регіону показано на рис. 1.

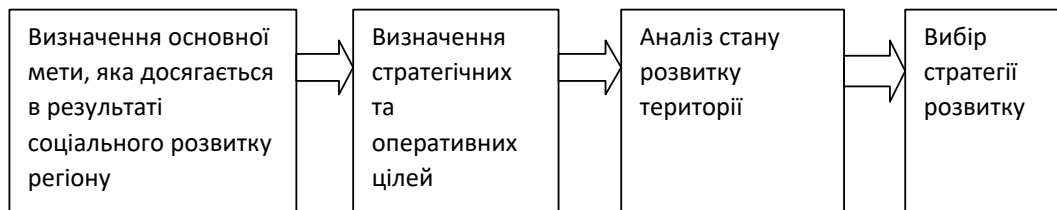

Рис. 1. Етапи стратегічного планування соціального розвитку регіону

В процесі соціального розвитку територій потрібно активно залучати територіальну громаду до вирішення власних проблем і, одночасно, визначати пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку територій, а також можливі шляхи виходу з кризової ситуації щодо зайнятості жителів відповідного регіону [6].

Стратегія соціального розвитку територій повинна бути життєво важливим і вкрай необхідним управлінським інструментом. Це можливе лише тоді, коли її зміст і напрям узгоджується з інтересами адміністрації району, зі структурою влади. Якщо стратегія суперечить діям владних структур, то вона приречена на провал. Якщо стратегія містить постійні елементи новизни, які не завжди сприймаються владними структурами, то виникає суперечність, яка змушує шукати шляхи її вирішення. У зв'язку з цим реалізація стратегії вимагає постійної трансформації органів управління, методів управління, кваліфікації управлінців.

Необхідно акцентувати увагу на тому, що стратегія соціального розвитку територій повинна визначатись кількома рівноцінними пріоритетними напрямками, цілями, завданнями. Серед них найважливішими мають бути розвиток видів економічної діяльності (стратегія спеціалізації); визначення стратегічних зон діяльності господарських центрів (стратегія територіального розвитку); з'ясування найголовніших аспектів досягнення нормалізації стану середовища життєдіяльності (екологічна стратегія) [7].

Загальна стратегія соціо-еколого-економічного розвитку територій повинна базуватися на соціальних, еколого-ресурсних та економічних складових розвитку, при відповідному інституційному забезпеченні (рис. 2).

Таким чином, соціальний розвиток територій вимагає скоординованих дій у всіх сферах життя суспільства, адекватної переорієнтації органів місцевого самоврядування на нові соціальні та еколого-економічні стратегії розвитку, регулююча роль яких у зазначених перетвореннях є основною. Саме вони забезпечують створення умов, які підвищують зацікавленість громадян і соціальних груп господарських суб'єктів у вирішенні завдань збалансованого розвитку територій.

Системна реалізація стратегій територіального розвитку неможлива без розкриття основних принципів та напрямів стратегічної діяльності. Взагалі, розробка соціо-еколого-економічних стратегій

розвитку територій є одним з найважливіших завдань які постають перед органами місцевої влади та потребують подальшого вивчення та обґрунтування.

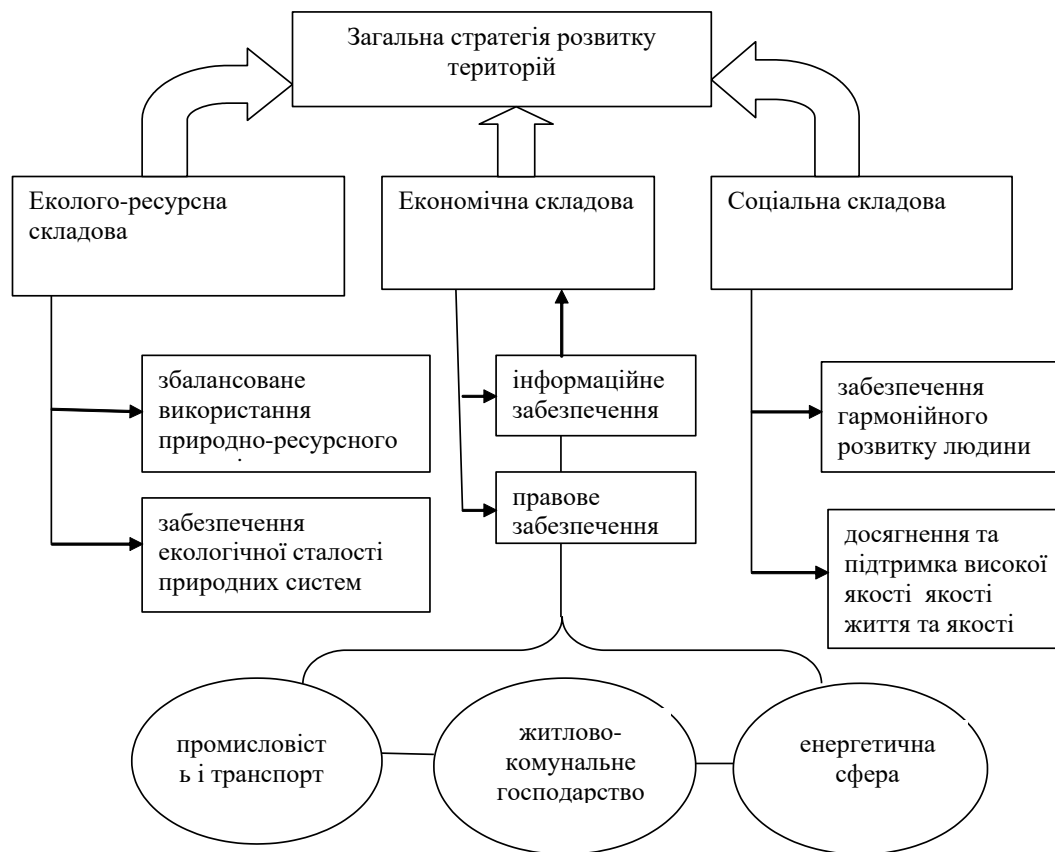

Рис. 2. Складові загальної стратегії розвитку територій (розроблено автором за [7])

Отже, процес формування та реалізації державної політики регіонального розвитку повинен базуватися на таких засадах:

- запровадження системи постійного моніторингу факторів впливу на регіональний розвиток;
- формування державної регіональної політики;
- запровадження механізму сильної та гнучкої координації всіх суб'єктів державної регіональної політики в процесі її формування та реалізації;
- створення чіткої функціональної структури центральних та місцевих органів виконавчої влади для забезпечення державного регулювання регіонального розвитку на всіх територіальних рівнях, координації багаторівневого управління за участю органів місцевого самоврядування, бізнесу, недержавних організацій та населення [8].

Висновки. Очікувані результати розробки стратегії соціального розвитку територій полягають в можливості застосування наукових положень і висновків дослідження у практичній діяльності, пошуку інструментів державно-управлінського впливу на формування соціального розвитку територій за умови забезпечення державою збереження здоров'я людини, покращення демографічної ситуації, забезпечення соціальних гарантій, досягнення нормативів якості життя, реформування системи управління, освіти, науки тощо.

Важливою умовою сталого розвитку сучасного суспільства є створення та збереження якісного середовища життєдіяльності людини, що і має стати одним із основних розділів довгострокової стратегії розвитку України та її регіонів. В сучасних умовах економічного становлення та прямування в ЄС ключові проблеми розвитку територій стають основою стратегічного планування, що дозволяє передбачити перспективи руху вирішення соціально-економічних питань, аналіз необхідних ресурсів та розробку плану дій, що йдуть га досягнення важливих результатів розвитку регіонів.

Література

1. Матусяк С.В. Формування стратегії соціального розвитку регіону [Електронний ресурс] / С.В. Матусяк // Ефективна економіка : електронне наукове фахове видання. – 2013. – № 12. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2558>

2. Залізко В.Д. Науково-практичні аспекти формування цільових орієнтирів та структури стратегії соціально-економічного розвитку сільських територій в сучасних умовах / В. Д. Залізко // Ефективна економіка. – 2015. – № 2.

3. Польща відмовляється від стратегії розвитку великих міст [Електронний ресурс] // Укрінформ. – 2013. – Режим доступу : http://www.ukrinform.ua/ukr/news/polshcha_vidmovlyae_tsya_vid_strategii_rozvitku_velikih_mist_1794187

4. Сментина Н.В. Запровадження стратегічного планування економічного та соціального розвитку територій в Україні / Н. В. Сментина // Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. пр. / голов. ред. М. І. Зверяков ; Одеський нац. екон. ун-т. – Одеса, 2013. – Вип. 2 (49), Ч. 1. – С. 168–174.

5. Хомич Л.В. Стратегія регіонального розвитку і планування території / Л.В. Хомич // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 4 (5). – С. 142–149.

6. Про Стратегію економічного та соціального розвитку України "Шляхом європейської інтеграції" на 2004–2015 : указ Президента України від 28.04.2004 № 493/2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/493/2004>.

7. Циганенко О.В. Методологічні підходи до розробки соціо-еколого-економічних стратегій розвитку міських територій / О.В. Циганенко // Економіка та держава. – 2012. – № 5. – С. 116–119.

8. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP140385.html

Надійшла 06.10.2016; рецензент: д. е. н. Нижник В. М.